

Överskottsinformation från hemlig rumsavlyssning

1 SAMMANFATTNING

Syftet med Säkerhets- och integritetsskyddsmyndighetens granskning har varit att kontrollera hanteringen av överskottsinformation som framkommer vid hemlig rumsavlyssning. Granskningen har inriktats på sådan användning av överskottsinformation som sker i syfte att utreda brott.

38 åklagarkammare har uppmanats att komma in med uppgift om hur många ärenden som avslutats vid kammaren under åren 2010–2012 där överskottsinformation från hemlig rumsavlyssning använts i brottsutredande syfte. Samtliga åklagarkammare har uppgett att det vid kammaren inte handlagts något sådant ärende.

Nämnden har emellertid vid en av de tillfrågade kamrarna kunnat identifiera ett ärende vari sådan överskottsinformation framkommit och använts i brottsutredande syfte. Nämnden har granskat det enskilda ärendet och funnit att användningen av överskottsinformationen inte dokumenterats.

Med anledning av iakttagelserna i ärendet vill nämnden framhålla vikten av att åtgärder som vidtas i ett tvångsmedelsärende dokumenteras samt lämpligheten av att skälen för beslut att använda överskottsinformation anges.

2 BAKGRUND

Vid hemlig rumsavlyssning, liksom vid andra hemliga tvångsmedel, kommer det ibland fram uppgifter om brott som inte har något samband med det brott som legat till grund för tillståndet att använda tvångsmedlet. Sådana uppgifter brukar kallas överskottsinformation.

I rättegångsbalken finns begränsningar om hur överskottsinformation som framkommit vid hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation och hemlig kameraövervakning får användas. I lagen (2007:978) om hemlig rumsavlyssning regleras hur överskottsinformation som framkommit vid hemlig rumsavlyssning får användas. Eftersom hemlig rumsavlyssning anses kunna medföra ett större integritetsintrång än övriga hemliga tvångsmedel, och att mängden

överskottsinformation vid reglernas tillkomst antogs bli större än vid användningen av de övriga hemliga tvångsmedlen, så är möjligheten att använda överskottsinformation mer begränsad än vid användningen av hemliga tvångsmedel enligt rättegångsbalken.¹

Nämnden har beslutat att granska hanteringen av överskottsinformation som kommer fram vid hemlig rumsavlyssning. Granskningen har inriktats på sådan användning av överskottsinformation som sker i syfte att utreda brott.

3 RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER

Begränsningarna enligt rättegångsbalken beträffande användningen av överskottsinformation tar i första hand sikte på förutsättningarna att *inleda förundersökning*. Överskottsinformation får användas endast för att inleda förundersökning om det är föreskrivet fängelse i ett år eller däröver för brottet och det kan antas att brottet inte föranleder endast böter, eller om det finns särskilda skäl (27 kap. 23 a § första stycket rättegångsbalken).

Enligt lagen om hemlig rumsavlyssning får överskottsinformation användas för att *utreda brott* endast om tillstånd till hemlig rumsavlyssning hade kunnat meddelas i utredningen om brottet (12 § första stycket). Överskottsinformation om ett förestående brott får användas för att *förhindra brottet* (12 § andra stycket).

Möjligheterna att använda överskottsinformation från hemlig rumsavlyssning för att utreda brott är alltså mer begränsade än motsvarande användning av överskottsinformation från hemliga tvångsmedel enligt rättegångsbalken. För det första begränsas all användning för utredning av brott, och inte bara för att inleda förundersökning. För det andra får överskottsinformation användas endast för att utreda mycket allvarliga brott. För det tredje finns i lagen om hemlig rumsavlyssning ingen bestämmelse som tillåter användning av överskottsinformation som rör misstanke om mindre allvarliga brott när det finns särskilda skäl.

Enligt Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring (ÅFS 2005:19) ska uppgifter om hemliga tvångsmedel registreras i ett tvångsmedelsdiarium (3 §). Av föreskrifterna framgår vidare att de uppgifter som krävs för att kunna följa handläggningen av ett ärende ska registreras i tvångsmedelsdiariet (6 §).

4 UTREDNINGEN M.M.

Nämnden har uppmanat 38 åklagarkammare vid Åklagarmyndigheten att lämna uppgifter om ärenden, som handlagts vid kammaren och som avslutats

¹ Prop. 2005/06:178 s. 85.

under åren 2010–2012, i vilka hemlig rumsavlyssning använts och där överskottsinformation framkommit samt senare använts i syfte att utreda brott.²

Samtliga tillfrågade åklagarkammare har uppgett att det inte vid kammaren handlagts något ärende som uppfyller de nyss nämnda kriterierna.

Med anledning av de iakttagelser som nämnden gjort i ett tidigare tillsynsärende³ har nämnden emellertid kunnat identifiera ett ärende vid en av de tillfrågade åklagarkammarna som uppfyller kriterierna. Såväl detta ärende som det ärende överskottsinformationen överfördes till har handlagts vid Internationella åklagarkammaren Stockholm.

Den förundersökning vari överskottsinformation framkom bedrevs bl.a. under år 2009 och avsåg åtminstone inledningsvis misstanke om stämpling till grovt rån. Förundersökningen till vilken överskottsinformationen överfördes avsåg misstanke om grov mordbrand. Av tvångsmedelsdiariet framgår inte att sådan överföring skett. I förundersökningsprotokollet avseende den grova mordbranden finns uppteckningar av samtal. Det framgår dock inte uttryckligen att detta material kommer från hemlig rumsavlyssning i en annan utredning.

Nämnden har i en remiss begärt att Åklagarmyndigheten ska yttra sig över vissa närmare angivna frågor. Åklagarmyndighetens remissvar innehåller också yttranden från kammarchefen och åklagare A vid Internationella åklagarkammaren Stockholm.

Åklagare A har uppgett bl.a. följande. Under förundersökningen som då avsåg misstanke om stämpling till grovt rån begärdes tillstånd till bl.a. hemlig rumsavlyssning mot en misstänkt. Tillståndet avsåg placering av avlyssningsutrustning i den bil som den misstänkte brukade. Eftersom den avlyssnade bilen hade syns i ett industriområde där brand förekommit lyssnade polisen extra noggrant på samtalen.

Kammarchefen har uppgett bl.a. följande. Den ansvariga åklagaren beslutade senare att använda uppgifterna som kommit fram vid den hemliga rumsavlyssningen i utredningen om grov mordbrand. Beslutet torde inte ha dokumenterats eftersom det inte fanns någon sådan rutin inom myndigheten år 2009. Uppgifterna från den hemliga rumsavlyssningen var avgörande för den fällande domen i målet rörande mordbranden. Särskilt utsedda administratörer

² Med ärenden som avslutats under åren 2010–2012 avses ärenden där förundersökningen lagts ned eller avslutats eller om åtal väckts, målet slutligen avgjorts, under den aktuella perioden.

³ Se nämndens uttalande den 13 december 2011, Användningen av överskottsinformation i förundersökningar (dnr 16-2011).

sköter hanteringen av de hemliga tvångsmedlen. Alla beslut som rör hemliga tvångsmedel ska diarieföras i det hemliga tvångsmedelsdiariet. Om förundersökningen inte läggs ned ska besluten även noteras i Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem Cåbra. Kammarens egna föreskrifter revideras fortlöpande. Det finns anledning att förtydliga att beslut om att använda överskottsinformation ska dokumenteras av förundersökningsledaren i enlighet med vad som framgår av Åklagarmyndighetens rättspromemoria Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden (RättsPM 2012:8).

Åklagarmyndigheten har anfört bl.a. följande. Dokumentation av beslut ska ske i överensstämmelse med de föreskrifter som finns. Det finns varken i lag eller förordning något generellt krav på att en åklagares beslut om tvångsmedel ska vara skriftliga. Riksåklagaren har dock utfärdat föreskrifter om dokumentation av straffprocessuella tvångsmedel, ÅFS 2005:30, genom vilka det ställs krav på att ett beslut om att använda ett sådant tvångsmedel ska dokumenteras så att det framgår vem som har fattat beslutet, tidpunkten för beslutet och, i förekommande fall, vem som varit föredragande i ärendet. Av 6 § i myndighetens föreskrifter om diarieföring, ÅFS 2005:19, följer vidare att de uppgifter som krävs för att kunna följa handläggningen av ett ärende ska registreras i åklagarväsendets diaries. Det ställs således inga generella krav på att de omständigheter som har legat till grund för ett beslut om tvångsmedel eller skälen för detta ska dokumenteras. Det är svårt att se någon anledning att beträffande beslut om användning av överskottsinformation gå utöver de dokumentationskrav som ställs upp för straffprocessuella tvångsmedel i allmänhet.

Enligt Åklagarmyndighetens rättspromemoria (RättsPM 2012:8) ska åklagares beslut om att överskottsinformation får användas i en annan förundersökning dokumenteras. Beslutet ska precisera vilket material som avses och hur informationen rent praktiskt ska överlämnas. Beslutet bör erinra den mottagande åklagaren om att denne ansvarar för förstöring av den information som överlämnats. Beslutet ska diarieföras i det hemliga tvångsmedelsdiariet.

5 NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING

5.1 Dokumentationsbrister i det granskade ärendet

Granskningen av det ärende vari överskottsinformationen framkom visar att åklagaren beslutat att använda informationen för att utreda ett annat brott. Beslutet, som i sig var lagligen grundat, har inte dokumenterats i det hemliga tvångsmedelsdiariet vilket givetvis är en brist. Underlåtenheten har medfört att ärendet inte har kunnat följas i alla delar. Det förhållandet att beslutet inte dokumenterats i tvångsmedelsdiariet har uppenbarligen fått till följd att ärendet kommit att förbises vid Internationella åklagarkammarens svar på nämndens

inledande fråga.

Sedan de nämnda förundersökningarna avslutats vid Internationella åklagarkammaren har den nyss nämnda rättspromemorian arbetats fram vid Åklagarmyndigheten. Promemorian innehåller anvisningar om beslut och dokumentation vid användning av överskottsinformation. Som kammarchefen anfört är rättspromemoriens innehåll vägledande vid handläggningen av frågor rörande användning av överskottsinformation.

5.2 Behov av dokumentationsrutiner

Utredningen om vissa hemliga tvångsmedel har på regeringens uppdrag (Dir. 2010:62) gjort en översyn av användningen av vissa hemliga tvångsmedel, bl.a. hemlig rumsavlyssning, för åren 2008–2011. Utredningen lade fram sitt betänkande i juni 2012 (SOU 2012:44 – Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott). I betänkandet konstateras bl.a. att inom den öppna polisens, Tullverkets och Säkerhetspolisens respektive verksamheter har uppgifter använts som överskottsinformation enligt 12 § lagen om hemlig rumsavlyssning vid sammanlagt åtta tillfällen.⁴ Överskottsinformation har i dessa fall avsett användning för att såväl utreda som förhindra brott. Av betänkandet framgår vidare att inom den öppna polisens verksamhet har sammanlagt 153 initiala tillstånd till hemlig rumsavlyssning meddelats.⁵ Inom Tullverkets verksamhet är motsvarande siffra 19 och inom Säkerhetspolisens verksamhet 45.⁶

Som redan nämnts har nämnden i ett fall konstaterat att överskottsinformation från hemlig rumsavlyssning överförts från en förundersökning till en annan. Enligt vad åklagarkammarna uppgett har motsvarande förfarande inte förekommit i utredningar som avslutades under åren 2010–2012.

Mot bakgrund av de iakttagelser som utredningen har redovisat framstår det som förvånande om överskottsinformation från hemlig rumsavlyssning inte skulle ha överförts från en förundersökning till en annan i fler än ett fall under den tidsperiod som nämndens granskning avsett. Nämnden har dock inte underlag för ett påstående att så skulle vara fallet.

Nämnden vill emellertid framhålla vikten av en korrekt och tydlig dokumentation av åtgärder som vidtas i ett tvångsmedelsärende, vilket är av avgörande betydelse för att handläggningen ska kunna följas och kontroll göras att åtgärder som enligt lag ska vidtas verkligen har utförts, såsom föreskriven underrättelseskyldighet enligt 27 kap. 31–33 §§ rättegångsbalken. När överskottsinformation har överförts till en annan förundersökning kan

⁴ SOU 2012:44 s. 314.

⁵ A. a. s. 307.

⁶ A. a. s. 308 f.

underrättelseskyldighet uppkomma i förhållande till personer i den senare förundersökningen. Nämnden finner inte anledning att inom ramen för detta ärende uttala sig om vilken åklagare som ska fullgöra underrättelseskyldigheten i detta sammanhang.

Det ligger i sakens natur att brister i eller avsaknad av dokumentationen försvårar möjligheten att identifiera enskilda ärenden där överskottsinformation har använts. Det innebär vidare att nämnden, och även andra kontrollorgan, kan ges en felaktig bild av vad som faktiskt förekommit under en förundersökning vilket bl.a. kan leda till att den enskildes rätt i ett kontrollärende inte tillgodoses fullt ut. Det kan i sin tur medföra en risk för att allmänhetens förtroende för de brottsbekämpande myndigheterna minskar.

Som redan nämnts finns det numera i rättspromemorian anvisningar om dokumentation med avseende på överskottsinformation. Nämnden utgår från att innehållet i rättspromemorian följs vid hanteringen av hemliga tvångsmedel.

5.3 Bör skälen för beslut om att använda överskottsinformation dokumenteras?

Som Åklagarmyndigheten påpekat i sitt remissvar finns det inga andra bestämmelser om hur åklagares beslut om hemliga tvångsmedel ska dokumenteras än Åklagarmyndighetens föreskrifter. Inte desto mindre kan det vara lämpligt att skriftligt redovisa skälen för ett beslut om att använda överskottsinformation från hemlig rumsavlyssning i syfte att utreda brott. En tydlig redovisning av skälen för ett sådant beslut gör det möjligt att i efterhand bedöma om användningen skett på ett korrekt sätt.

Sändlista:

Åklagarmyndigheten samt särskilt exemplar till Internationella åklagarkammaren Stockholm

För kännedom:

Ekobrottsmyndigheten